

ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ

У својој дугој историји Архив је издао преко 100 наслова зборника докумената архивске грађе, зборника радова са међународних научних скупова, књига из историографије и архивистике, монографија, каталога изложби, водича кроз фондове и збирке и информативних средстава о обрађеним фондовима и збиркама.

У протеклих 70 година Архив Југославије је у два наврата покретао стручни часопис. Први часопис под називом Билтен објављен је 1980. године. Штампано је 9 бројева, а последњи је изашао октобра 1986. Други часопис, под називом Архив, савременог дизајна и високог стручног нивоа покренут је 2000. године. Часопис има устаљене рубрике: архивистика, историографија, документа, међународна архивска сарадња, из рада Архива, галерија са избором фотографија из Збирке фотографија, прикази најновијих издања и осврти.

ИЗЛОЖБЕ АРХИВСКИХ ДОКУМЕНАТА

У широком дијапазону рада Архив посвећује посебну пажњу изложбама архивских докумената, као једном од сегмената своје делатности којом изворна архивска документа представља стручној, научној и широј јавности. Архив је приредио преко 60 изложби архивских докумената са темама из историје Југославије: уједињење југословенских народа, дипломатија, спољна политика, међународни односи... Пажњу посетилаца највише су плениле изложбе посвећене личностима које су у појединим периодима постојања југословенске државе имале пресудну улогу у креирању државне политике и судбине народа. Атрактивна документа о краљу Александру I Карађорђевићу, кнезу намеснику Павлу Карађорђевићу, односу Тита и Стаљина, представила су не само те личности него и епоху коју су обележили својом владавином. Изложбе Архива су гостовале у Русији и Кини, Алжиру, Индонезији, широм бивше Југославије, као и у градовима Србије и Републике Српске.

САРАДЊА

Архив Југославије остварује плодну сарадњу са бројним научним, образовним, културним и другим институцијама у земљи. Институт за савремену историју, Институт за новију историју Србије, Катедра за општу савремену историју и Катедра за историју Југославије Филозофског факултета у Београду више година сарађују са Архивом. Сарадња се огледа у заједничком организовању међународних научних скупова и конференција. Архив је и место на којем се будући научни радници, а данас студенти, уче како да истражују и како да се односе према архивској грађи.

МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА

Међународна сарадња Архива Југославије обухвата сарадњу са архивима и другим сродним институцијама и асоцијацијама у иностранству, а огледа се у размени истраживача, размени изложби, учешћу на међународним скуповима архивиста, састанцима и скуповима међународних организација и удружења националних архивских служби. Архив је члан Међународног архивског савета у коме има статус члана А категорије, и EUR-VICA-е – европског огранка IAC-а.

Архив Југославије је потписао билатералне споразуме о сарадњи са Државном архивском службом Руске Федерације, Државном архивском управом НР Кине, Државним комитетом архива Украјине, Савезним архивом СР Немачке, Националним архивом Румуније, Главном архивском управом при Министарском савету Републике Бугарске, Мађарским државним архивом, Генералном дирекцијом Националног архива Алжира, Главном архивском управом града Москве, Националним архивом Републике Индонезије, Домом руске дијаспоре „А. Солжењицин“, Центром за образовање и међународна истраживања Министарства спољних послова Исламске Републике Иран, Националним архивом Индије.

Потписани су билатерални споразуми о сарадњи и са државама бивше Југославије – Државним архивом Републике Македоније, Државним архивом Републике Словеније и Архивом Босне и Херцеговине.

ОДЛИКОВАЊА

За изузетан допринос у обради, сређивању и заштити архивске грађе, као и за нарочите заслуге у развијању и унапређењу архивске делатности и очувању културних добара, Архив је више пута добијао признања од којих су најзначајнија:

Орден заслуга за народ са сребрним венцем, који му је доделило Председништво СФРЈ 1985. године и Орден рада којим га је одликовао председник Државне заједнице Србија и Црна Гора, поводом 55-годишњице оснивања Архива 2005. године.

Архиву је додељен низ плакета, захвалница, пехара од страних и регионалних архива и других институција.

Године 1997. Архив Југославије је добио награду Удружења издавача и књижара Југославије за најуспешнији издавачки подухват године – објављивање Политичких успомена Драгољуба Јовановића.

За публикацију Водич кроз збирке Архиву Југославије је 14. децембра 2007. додељена награда Задужбине Ђурђа, Данице и Јованке Јеленић.

За трајни допринос култури Београда, Архив Југославије награђен је Изванредним златним беоцугом за 2015. годину, највишим годишњим признањем Културно – просветне заједнице Београда.

70 ГОДИНА АРХИВА ЈУГОСЛАВИЈЕ 1950-2020

У архивским институцијама чува се право народно благо, културно-историјско добро, значајно за државу, за нацију, за појединца, за друштво у целини. Тако Архив Југославије већ 70 година чува и штити благо из кога се сазнаје прошлост, токови постојања и трајања као и нестанка једне државе. Истраживањем тог блага тежи се историјској истини, расветљавању догађаја, идеологија и њених утицаја, диктатура, политичких одлука, друштвених превирања.

Архив југословенске државе основан је 1950. године. Од оснивања Архив је радио по прописима које је доносила савезна држава. Надзор над радом Архива имали су савезни органи из области науке и културе, а једно време орган за правосуђе и општу управу. Од 1978. године био је самостална савезна организација одговорна за свој рад савезној влади. После нестанка Државне заједнице СЦГ, Архив је за свој рад одговоран Министарству културе Републике Србије.

Током постојања Архив се стално сусретао са проблемом неадекватног и недовољног простора, како за рад запослених тако и за смештај архивске грађе (зграда на Теразијама 41, Евангелистичка црква у Дринчићевој улици 1, просторије у Бирчаниновој и улици Драгослава Јовановића 9).

Скоро 20 година од оснивања требало је да прође па да Архив добије зграду довољно пространу за смештај архивске грађе. Тек 19. марта 1969, Одлуком Савезног извршног већа, Архив добија зграду у улици Васе Пелагића 33 на Сењаку, задужбину краља Александра I Карађорђевића, творца и ујединитеља Југославије, што се може сматрати и својеврсном симболиком.

Подигнута 1933. године, на локацији логора Прве пешадијске подофицирске школе Краљ Александар Први, зграда је првобитно имала назив Дом краља Александра I за ученике средњих школа.

Архитекта Војин Петровић пројектовао је импресивну троспратну грађевину, обликовану у стилу академизма, са главном фасадом окренутом према Топчидерској звезди.

Почетак рата и окупација променили су намену зграде и у њој су били смештени Гестапо и део немачке војне команде за југоисток. После рата коришћена је за потребе партијске школе и школе унутрашњих послова.

У пространом дворишту Архива 2003. године поново је постављена биста краља Александра, за чију израду је искоришћен рад вајара Славка Милетића из 1936. године. Због историјских и културолошких вредности објекат је Одлуком Владе Републике Србије од 22. марта 2007. проглашен за споменик културе.

ДЕЛАТНОСТ

Архив Југославије чува и штити архивску грађу насталу радом централних државних органа и организација југословенске државе од 1918. до 2006. године.

После неколико година престаје оперативна важност докумената које стварају установе или појединци и тада се предају архиву који је надлежан за њихово чување. После преузимања фондови се смештају у депое, чувају у адекватним условима и о њима се воде одговарајуће евиденције. Оштећена грађа се подвргава конзервацији и рестаурацији.

Да би се омогућило свестрано коришћење архивске грађе она се обрађује, класификује се и систематизује по одређеним пра-

вилама, ставља у поредак који омогућава да буде прегледна и доступна крајњим корисницима. Израђују се информативна средства помоћу којих истраживачи могу да се обавесте о врсти грађе коју садржи архивски фонд.

ФОНДОВИ И ЗБИРКЕ

Архив Југославије у оквиру 874 фондова и збирки чува 26 километара архивске грађе, настале у периоду од 1918. до 2006. Грађа се односи на рад централних органа власти и државне управе у области унутрашње и спољне политике, финансија, привреде, здравства, просвете, културе, социјалне политике, правосуђа, банкарства и др.

На преузимање чека још око 95 фондова или делова фондова (12 км) чиме је поново актуелизовано питање недостатка одговарајућег смештајног простора.

Фондови из периода до 1945. године

Архивску грађу из периода Краљевине Југославије чини 148 фондова насталих у периоду 1918-1945.

Значајнији фондови из овог периода који су највише истраживани јесу: Министарство просвете КЈ, Двор КЈ, Министарство трговине и индустрије КЈ, Министарство аграрне реформе Краљевине СХС и друге установе аграрне реформе и колонизације, Министарство иностраних послова КЈ и дипломатско-конзуларна представништва КЈ, Министарство унутрашњих послова КЈ, Централни пресбирио, Министарски савет КЈ, Министарство грађевина КЈ, Министарство вера КЈ, Министарство правде КЈ, Емигрантска влада.

Основни подаци о фондовима из периода Краљевине могу се наћи у Водичу кроз фондове Краљевине Југославије, који је Архив објавио 2000. године.

Фондови из периода после 1945. године

Архивску грађу послератне Југославије чини 645 фондова насталих у периоду 1945-2006.

Значајнији фондови из овог периода су: Савезна скупштина, Кабинет председника Републике, Председништво СФРЈ, Председништво Владе ФНРЈ, Савезно извршно веће, Канцеларија маршала Југославије, Централни комитет Савеза комуниста Југославије, Комисија за утврђивање ратних злочина окупатора и њихових помагача, Савезна планска комисија, Министарство финансија, фондови из области просвете, културе и уметности, фондови из области привреде, Комисија за аграрну реформу и колонизацију.

Фондови из овог периода нису у целини архивистички обрађени, али је истраживачима омогућено њихово коришћење. Архив је 2014. и 2018. објавио четири књиге Водича кроз фондове Архива Југославије 1945-2006.

Током НАТО бомбардовања, у ноћи 2/3. априла 1999, уништена је архивска грађа 5 фондова који су били дислоцирани у згради Савезног министарства унутрашњих послова.

Збирке

Архив Југославије поседује 83 збирке са архивском грађом која датира од средине 19. до друге половине 20. века. Ствараоци збирки су истакнути државници, страначки прваци, универзи-

тетски професори, културни и јавни радници. Збирке су допуна појединим некомплетним фондовима, нарочито оним из периода Краљевине Југославије.

Важније збирке су: Јован Јовановић Пижон, Милан Стојадиновић, Војислав Јовановић Марамбо, Сава Косановић, Ђура Поповић, кнез Павле Карађорђевић.

Архив поседује збирку која обухвата око 50.000 фотографија, 190 албума, 123 негатива на стаклу, 4 феротипије, издвојених приликом сређивања и обраде 43 фонда и збирки Архива Југославије или добијених поклоном. Фотографије датирају од 1864. до краја 90-их година 20. века.

Архив је 2007. године објавио Водич кроз збирке, који садржи основне податке о документима која се налазе у овим збиркама.

КОРИШЋЕЊЕ ГРАЂЕ

Од 1958. године Архив Југославије је отворио читаоницу и омогућио истраживачима различитих профила увид у богатство података похрањених у фондовима и збиркама који се у њему чувају. До краја 2019. године грађу у читаоници користило је око 15.000 истраживача од којих неколико стотина из иностранства.

На основу истраживања у фондовима и збиркама Архива објављено је преко 2.650 монографија, урађено преко 680 доктората, више од 560 магистарских радова, око 600 дипломских радова, на стотине реферата, студија, чланака, фељтона. Документа Архива коришћена су за снимање великог броја документарних и других емисија. Осим у научно-истраживачке сврхе, архивска грађа се користи ради остваривања права правних и физичких лица, за оперативне потребе државних органа и у оквиру културно-просветне делатности Архива, ради излагања и објављивања.

У бази Инвентар налази се комплетан садржај 146 информативних средстава –инвентара, доступних истраживачима архивске грађе и у штампаном облику у читаоници Архива. Претраживање базе Инвентар омогућено је на сајту Архива и то: по садржају јединица описа, њиховом називу и по индексима архивске грађе, чиме је учињен први корак ка стварању виртуелне читаонице Архива.

Библиотека Архива Југославије ради са циљем да се помогне научним радницима и осталим корисницима у току истраживања архивске грађе. Специјализована библиотека броји око 25.600 књига и 10.200 свезака периодике. Почетком 1997. године прешло се на аутоматску обраду података. Формиране су две базе података БИБЛИО (преко 15.000 јединица) и ШТАМПА (преко 13.000 јединица). У библиотеци се могу добити библиографске информације о објављеним радовима о Југославији, мада их библиотека не поседује.

Од почетка 2008. библиотека Архива је постала члан узајамног електронског каталога COBISS.RS. На овом сајту се налазе информације о библиотечком фонду, са тенденцијом да се сачини база података о целокупном библиотечком фонду Архива.